

DESPRE SUFERINȚELE PREOȚILOR DIN ȚARA FĂGĂRAȘULUI ÎN PERIOADA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL. 1914-1918

GHEORGHE FARAON¹

ABOUT PRIESTS SUFFERINGS IN FĂGĂRAȘ COUNTY DURING FIRST WORLD WAR. 1914-1918

ABSTRACT

The study is structured on ten subchapters, in which it is treated the worldwide political situation during the period prior to World War I start, and then it is described the political situation in Transylvania and in Făgăraș area, once by hostilities triggering and then the sufferings of Romanians and the way they were treated by Austro-Hungarian authorities, then it follows a chapter about the history of research and in the last five chapters it is treated the situation of priests which had to suffer during this period. The last chapter is dedicated to conclusions.

Keywords: war, priests, international situation.

I. Situația internațională la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

Situația internațională la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor era complicată. Nevoia de resurse a marilor puteri era tot mai pregnantă, iar mărirea sferelor de influență, atât în Europa, cât și pe alte continente, erau principalele obiective urmărite de acestea. Numeroasele crize politico-diplomatice, dar și militare, au marcat această perioadă.

Pentru realizarea acestor obiective au fost create două importante alianțe politico-militare. Primul acord a fost încheiat în anul 1879 între „Germania și Austro-Ungaria, fiind numit dubla alianță”², iar odată cu aderarea Italiei la această alianță, în anul 1882, s-a definitivat primul bloc militar de pe continent, el fiind cunoscut sub denumirea de *Tripla Alianță*³; această alianță mai era cunoscută și sub denumirea de *Puterile Centrale*. Regatul României, datorită situației politice, economice și militare (încerca prin acest mod să se opună ascensiunii Rusiei), a strâns relațiile cu Viena și la 18/30 octombrie 1883, semnează *Tratatul secret*⁴, prin care se apropie de aceasta. Tratatul a fost prelungit „de patru ori, ultima dată în anul 1913”⁵.

¹ Muzeograf-conservator, doctorand în istorie, Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat” – Făgăraș; e-mail: geo.faraon@yahoo.com.

² Imanuel Geiss, *Istoria lumii. Din preistorie până în anul 2000*, București, Editura All, 2008, p. 468.

³ *România în relațiile internaționale 1699-1939*, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 303.

⁴ Emil Stoian, *Intrarea trupelor române în Bran - 15 august 1916*, în „Acta Terrae Fogarasiensis”, III, Alba Iulia, Editura Altip, 2014, p. 121.

⁵ Dragomir Silviu Bertoni, *Relațiile româno – austro-ungare în perioada 1900-1914*, teză de doctorat, mss., Craiova, 2012, p. 15-16.

Al doilea bloc militar s-a numit *Tripla Înțelegere*⁶ și a fost format inițial din Franța și Marea Britanie, în anul 1893, la care aderă și Rusia în 1907; înțelegerea mai era cunoscută sub denumirea de *Antanta cordială*.

Tendențele antagoniste ale celor două blocuri au culminat cu izbucnirea la 28 iulie 1914 a Primului Război Mondial. Pretextul izbucnirii războiului a fost asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austro-Ungariei, de către extremistul sârb Gavriilo Princip, sprijinit de organizațiile *Unire sau moarte (Mâna neagră)* și *Bosnia tânără*⁷.

Evenimentul a fost pe larg comentat de gazetele și ziarele vremii, astfel și ziarul făgărășean *Olteanul*⁸ anunța cu litere mari uciderea la Sarajevo a moștenitorului coroanei habsburgice.

Conflictul armat nu a mai putut fi evitat: „Războiul dintre Austro-Ungaria și Serbia a izbucnit. Austro-Ungaria a trimis Serbiei un ultimatum cu cereri grele, pe care Serbia nu le-a primit. Astfel Austro-Ungaria și Serbia au intrat în stare de război, duminică 28 iulie”⁹.

II. Izbucnirea războiului și situația în zona Făgărașului

În cursul lunii iulie cercurile conducătoare de la Berlin și Viena au purtat discuții despre „sanționarea Serbiei și evaluarea poziției celorlalte puteri europene”¹⁰. István Tisza, primul ministru al Ungariei, pe tot parcursul discuțiilor era pesimist și se temea de reacția populației românești din Transilvania față de măsurile luate contra sârbilor. El cere în mai multe rânduri ca trupe mobilizate să rămână în Transilvania: „(...) pe 19 iulie, când apare clar hotărârea de a ataca Serbia, Tisza, cu obsesiile sale, cere ca trupele mobilizate să rămână în Transilvania, în special cele majoritar ungurești, de honvezi”¹¹.

Criza declanșată după asasinarea prințului moștenitor a adus o stare de neliniște în Transilvania. Această stare a fost adâncită și de incertitudinile și ambiguitatea cercurilor politice de la București, care înclinau spre neutralitate.

Odată declanșat conflictul armat, a urmat mobilizarea generală decretată pe data de 2 august 1914¹², iar îngrijorarea autorităților budapestane era la cote maxime față de populația românească, ele fiind conștiente de faptul că românii nu au uitat cum au fost tratați de acestea, „mai ales că de abia trecuseră câteva luni de la eșecul tratativelor purtate cu reprezentății politici ai acestora”¹³.

Pe parcursul celor patru ani de război au fost mobilizați din rândurile transilvănenilor „926.500 de soldați și ofițeri. Pe naționalități situația se prezintă astfel – români 484.924 (52,27%), maghiari 257.110 (27,75%), germani 87.500

⁶ I. Geiss, *op. cit.*, p. 469.

⁷ Erich Zöllner, *Istoria Austriei*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 590.

⁸ *Olteanul*, nr. 25/1914, p. 1.

⁹ *Libertatea*, XII, nr. 32, 14/27 iulie 1914, Orăștie, f. 1.

¹⁰ Liviu Maior, *Doi ani mai devreme. Ardeleni, bucovineni și basarabeni în război, 1914-1916*, Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2016, p. 44.

¹¹ *Ibidem*, p. 46.

¹² Constantin Băjenaru, *Comitatul Făgăraș (1876-1918)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2016, p. 22.

¹³ Ioan I. Șerban, *Românii din armata austro-ungară în anii primului război mondial*, în „Annales Universitatis Apulensis”, I-II, 1998-1999, p. 203.

(9,44%), alții (evrei, ruteni, slovaci, țigani etc.) 10,52%”¹⁴. Contrar temerilor autorităților oficiale, mobilizarea populației românești s-a făcut fără incidente majore. Despre trăirile făgărășenilor în urma atentatului din Serbia găsim următoarele mărturii: „(...) o mare jale în toate sufletele”¹⁵, fiind convinși că acest atentat a dus la „mobilizarea generală a armatei”¹⁶.

Momentul izbucnirii conflictului îl găsim descris în localitatea Vad astfel: „(...) evenimentul a fost vestit în sat prin tragerea clopotelor și anunțat ca toate evenimentele importante de Iacob Țiganul (cel care suna dintr-un corn de vită). El vestea începutul războiului și faptul că toți bărbații până la 30 de ani să se prezinte la încorporare”¹⁷.

Din datele referitoare la românii făgărășeni găsim următoarea statistică: „(...) din totalul de 83.660 de locuitori români, 12.092 soldați au fost trimiși pe front și 1.392 au fost mobilizați la alte munci”¹⁸.

III. Situația populației civile românești din Transilvania

Pe fondul desfășurării primilor ani de război, situația populației civile românești din zona Transilvaniei a fost destul de dificilă, autoritățile maghiare le-au suspectat în permanență de lipsă de patriotism și fidelitate. Erau vizate în special zonele de graniță precum Brașovul, Făgărașul, Sibiu, Hunedoara etc., încă din luna iulie a anului 1914 fiind luate măsuri menite să oprime sentimentele naționale ale românilor.

Pe baza „Legii măsurilor excepționale în caz de război” și a unor ordonanțe, după punerea lor în aplicare au avut drept efect „militarizarea economiei, suprimarea unor drepturi cetățenești fundamentale, instituirea curților marțiale, îngrădirea autonomiei bisericești ș.a.”¹⁹, precum și adoptarea în anul 1915 a Legii nr. XVIII, conform căreia „printr-un simplu denunț și a unei cercetări sumare putea fi acuzat de trădare a patriei”²⁰; mulți români au avut de suferit, fiind declarați trădători de patrie, bunurile fiindu-le confiscate.

Printre măsurile represive luate de autorități se numărau: amenințări, șicane, bătăi, procese de agitație și spionaj, condamnări la închisoare și chiar asasinat.

Conform măsurilor excepționale instituite de oficialitățile ungare, se alcătuiau listele infidelilor în fiecare plasă și comitat, înregistrându-se cu atenție fiecare exponent al spiritului românesc, cărora li se înscenau procese de „agitație”, fiind aspru pedepsiți.

În noaptea de 14/27 spre 15/28 august 1916, Regatul României va intra în război alături de Tripla Înțelegere, declanșând ostilitățile contra Austro-Ungariei.

¹⁴ L. Maior, *op. cit.*, p. 191-192.

¹⁵ C. Băjenaru, *Făgărășenii și Primul Război Mondial. Memorie și istorie (I)*, în „Țara Bârsei”, XIII (XXIV), nr. XIII (serie nouă), 2014, p. 118.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Gh. Faraon, *Contribuție la istoria Țării Făgărașului. Participarea vâdenilor la Primul Război Mondial*, în „Acta Terrae Fogarasiensis”, III, 2014, p. 182.

¹⁸ Ioan Mândrea, *1918 în Țara Făgărașului*, în „Cumidava”, XII, 1979-1980, p. 287.

¹⁹ Ion Clopoțel, *Revoluția din 1918 și Unirea Ardealului cu România*, Cluj, 1926, p. 11-12.

²⁰ C. Băjenaru, *Contribuții făgărășene în timpul Primului Război Mondial (1914-1918)*, mss., Biblioteca-fond documentar a Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”, f. 1.

Vestea a dus la un val de entuziasm în inimile românilor făgărășeni: „Vine România, Vine România!, era cuvântul care flutura pe toate buzele”²¹.

În această perioadă a avut loc asasinarea liderului politic al românilor din Făgăraș, avocatul Ioan Șenchea; acesta a fost surprins de jandarmii unguri în pădurea de la Cincu și fără vreo judecată prealabilă – sub pretextul trădării de patrie și al spionajului –, a fost împușcat pe loc, iar trupul i-a fost aruncat sau îngropat într-o zonă nedepistată până acum²².

Cu toate acestea, armata română a fost primită cu mare bucurie de locuitorii zonei, în localitatea Vad „oamenii îi îmbrățișau pe soldați oferindu-le fructe și flori, iar aceștia la rândul lor le aruncau pâine din căruțele de manutanță”²³.

Însă lucrurile nu au stat așa cum spera majoritatea românilor, cu ajutorul armatei germane trupele austro-ungare reușind să oprească ofensiva armatei române și chiar să recupereze vechiul teritoriu. Ordinul a venit „într-o zi de luni”²⁴, iar populația Făgărașului privea cu regret și resemnare armata română care acum se retrăgea. Românii făgărășeni erau îngroziți de perspectiva revenirii administrației maghiare, de aceea o mare parte din fruntașii și intelectualii satelor vor lua drumul pribegiei și se vor refugia peste munți. Astfel, în perioada 18 septembrie-29 noiembrie are loc contraofensiva trupelor germano-austriece, conduse de generalul Erich von Falkenhayn, iar pe data de 4 octombrie 1916 Făgărașul va fi reocupat.

Acum începe practic o nouă etapă a măsurilor represive luate de guvernul budapestan, prin ordinul nr. 4.845 din 31 august 1916, dat de ministrul ungar de interne conducerii tuturor comitatelor din Transilvania, care prevedea „supravegherea și urmărirea cu maximă vigilență a mișcărilor naționaliștilor români (...), a activității mișcărilor naționale române și mai ales activității asociațiilor românești”²⁵.

Conform măsurilor excepționale instituite de oficialitățile ungare se alcătuiau „listele infidelilor” în fiecare plasă și comitat, înregistrându-se cu atenție fiecare exponent al spiritului românesc, cărora li se înscenau procese de „agitație”, fiind aspru pedepsiți.

Aceste măsuri represive vor prevedea arestarea, încarcerarea și deportarea intelectualilor români: preoți, dascăli, notari, avocați și ziariști români transilvăneni acuzați de trădare de patrie, simpatie față de Regatul român, instigare împotriva autorităților, spionaj în favoarea României și instigare contra națiunii maghiare și legii maghiare. Cu alte cuvinte, autoritățile maghiare au intenționat extragerea și alungarea din mijlocul comunităților românești a liderilor formatori de opinie și în mod special a preoților.

Documentele vremii ne dezvăluie că ridicarea și internarea fruntașilor români nu s-a realizat pe baza unor dovezi clare, cu atât mai puțin în urma unor procese juridice și a unor verdicte emise de autoritățile competente, fiind în multe cazuri nimic

²¹ Victor Cornea, *Țara Făgărașului în luptele politice din Ardeal*, în vol. „Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul. 1918-1928”, vol. III, București, 1929, p. 1.513.

²² *Oltul*, nr. 77/1919, p. 4.

²³ Gh. Faraon, *op. cit.*, p. 187.

²⁴ C. Băjenaru, *Comitatul ...*, p. 257.

²⁵ Sebastian Stanca, *Contribuția preoșimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2015, p. 20.

altceva decât rezultatul unui abuz generat de tensiunea încinsă a războiului, precum și a excesului de zel al autorităților locale ungurești de a-i dezavua pe posibiii trădători ai patriei.

Locurile de internare au fost lagărele înființate în orașele Șopron (astăzi, în vestul Ungariei, la granița cu Austria), în localitățile din jur și Voivodina (nordul Serbiei). Temnițe folosite de autorități au fost la Cluj, Făgăraș, Târgu Mureș, Odorhei, Timișoara, Seghedin și Vaș.

IV. Istoricul cercetării

Printre cei care s-au ocupat de această problemă s-a numărat Sebastian Stanca, care consemnează următoarea statistică: au fost internați 140 preoți, cu un total de 113 ani, 2 luni, 14 zile; un alt număr de 112 preoți internați, însă fără date precise; 85 preoți închiși în temniță; preoți duși în pribegie - 106; preoți omorâți - 34.

Preotul profesor Mircea Păcurariu ne mai dă un număr de 8 preoți uciși în zona de vest după 1 Decembrie 1918; preoți osândiți la moarte, 4; preoți asasinați în închisoare, 15; au murit în închisori 13 preoți; au murit în pribegie 17 preoți; au stat în închisoare 23 de preotese²⁶.

Grigore N. Popescu are o lucrare consistentă în care apare un număr de 175 de preoți internați sau închiși în această perioadă²⁷.

O serie de scrieri despre situația românilor din Transilvania găsim și în opera episcopului ortodox Roman R. Ciorogariu, care în memoriile sale atinge și el acest subiect al refugierii intelectualilor peste munți în România. Din scrierile sale aflăm că din zona Brașovului și Făgărașului s-au refugiat 80 învățători ortodocși și 14 uniți, apoi circa 60 de preoți²⁸.

Acest subiect a fost tratat și în articolul scris de Romulus Cândea în revista *Candela*, ce apărea la Cernăuți²⁹. Acesta dă următoarele date privind internările preoțimii din arhidieceza română ortodoxă a Transilvaniei: 97 de preoți au fost internați, 45 întemnițați; din Alba Iulia au fost 5 internați și 3 întemnițați pe mai scurtă vreme; din tractul Brașovului 7 internați, 3 întemnițați; din tractul Sibiului 11 internați la izbucnirea războiului cu România, 8 internați cu 3 săptămâni mai târziu, 4 întemnițați; din Trei Scaune au fost internați 12 preoți, iar pe 8 i-au întemnițat. Din protopresbiteratele Avrigului (3 internați, 1 întemnițat) și al Făgărașului (1 internat și 5 întemnițați), au fost în pribegie 106 preoți, dintre care 2 protopopi – al Avrigului și al Branului. De la Avrig începând, în întreaga Țara Oltului, ca și în Țara Bârsei, sate de-a rândul au rămas fără preot.

Dintre autorii care ating tangențial acest subiect îl amintim și pe Valer Moga, care într-un articol apărut la Alba Iulia³⁰ amintește de situația preoților români de la

²⁶ Mircea Păcurariu, *Politica statului ungar față de biserica românească din Transilvania în perioada dualismului 1867-1918*, Sibiu, 1986.

²⁷ Grigore N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului. Temnițe și lagăre*, vol. II, Tipografia „Vremea”, 1940.

²⁸ Roman R. Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, 1926, p. 79-82.

²⁹ Romulus Cândea, *Biserica ardeleană în anii 1916-1918*, în „Candela. Revistă teologică și bisericească”, XXXVII, nr. 10-11, Cernăuți, 1926, p. 244-253.

³⁰ Valer Moga, *De la patriotismul dinastic la România Mare. Bisericile românești din Transilvania în tumultul politic al anilor 1914-1918*, în „Annales Universitatis Apulensis”, 15/II, Alba Iulia, 2011, p. 355.

începutul războiului. Conform datelor acestuia, la 24 octombrie 1917 fuseseră internate 825 de persoane.

V. Preoți făgărășeni deportați de autoritățile austro-maghiare

Bunea Ioan, preot greco-catolic din Vad³¹, internat de autoritățile maghiare timp de 1 an și 8 luni, începând cu data de 1 septembrie 1916. Cei vizați au fost luați de acasă, fiindu-le interzisă luarea vreunui bagaj cu ei, apoi au fost îmbarcați în tren și duși în Ungaria.

Cațavei Petru, preot în Rodbav³², ulterior în Lisa. Lupta îndârjită purtată ani de-a rândul cu șaiii din comună pentru câștigarea de drepturi egale la averea comunei și susținerea școlii „mi-a atras ura prim-pretorului sas Hening, care m-a pus pe lista neagră și la 1 septembrie 1916 am fost internat în comuna Repce Kóhalom. Șase luni am stat aici, susținându-mă ca scriitor în cancelaria notarială, până la 15 martie 1917. Întors acasă mi-am aflat soția și trei copii alungați de acasă, locuința ocupată de armata germană și tot avutul devastat”.

Conta Gheorghe, preot ortodox în Cincu³³, deținut în 7 septembrie 1916. „(...) la ordinul prim-pretorului sas Hening, am fost expediat la Șopron. Internat în comuna Lakfalva până în 20 iulie 1917. În absența de acasă, soldații unguri mi-au prefăcut locuința în cazarmă și magazie, devastând tot”. În timpul internării s-a îmbolnăvit de o boală incurabilă de picioare.

Cosma Augustin, preot-profesor greco-catolic din Vad³⁴, a absolvit teologia la Budapesta, fiind hirotonit ca preot de episcopul greco-catolic de Oradea Mare, Valeriu Traian Frentiu. În timpul studenției sale a fost ales vicepreședinte al asociației studenților români „Petru Maior” din Budapesta; în această calitate s-a manifestat deschis pentru eliberarea românilor ardeleni de sub hegemonia autorităților maghiare. Pentru militantismul său, poliția din Budapesta a cerut exmatricularea lui din Academia Teologică budapestană.

La începutul războiului, în 1914, a revenit la Vad, unde a continuat să activeze pentru unirea Ardealului cu România. Autoritățile locale, în frunte cu jandarmii, solgăbirăul (pretorul) din Șercaia și fôişpanul (prefectul) Făgărașului, au „sesizat” pericolul și l-au trecut pe lista „suspecților”.

Astfel, în anul 1917 a fost internat timp de 18 luni la Füleș, împreună cu tatăl său, învățătorul Gheorghe Cosma, acesta fiind persecutat de autoritățile maghiare, fiind acuzat de lipsă de zel în propagarea limbii maghiare în școală, de aceea a fost pensionat forțat în anul 1910, împreună cu fratele său.

Cosma Emilian, teolog greco-catolic³⁵, fratele lui Augustin Cosma.

Mandea Dimitrie, preot ortodox în Porumbacu de Jos³⁶. „Deținut în 4 mai 1918, am fost expediat cu un jurat comunal la Șopron, unde am fost internat în comuna Sercz cu alți 12 țărani și cu învățătorul Ion Pampu din Hozman, care a murit

³¹ Gh. Faraon, *op. cit.*, p. 185.

³² S. Stanca, *op. cit.*, p. 75.

³³ *Ibidem*, p. 79.

³⁴ Gh. Faraon, *op. cit.*, p. 185.

³⁵ S. Stanca, *op. cit.*, p. 75.

³⁶ *Ibidem*, p. 93.

la opt zile după ce a fost eliberat. Cu traiul am dus-o foarte greu. Am trăit zile foarte amare. În 18 ianuarie 1918 am fost eliberat”.

Muşat Aurel, preot ortodox în Ucea de Sus³⁷. „Acuzat ca iredentist, am fost deţinut în 21 mai 1910 şi închis în temniţa din Braşov, de aici dus la Târgu-Mureş, de unde, după trei săptămâni, am fost eliberat. Urmărit din nou m-am refugiat în Vechiul Regat. După căderea Bucureştilor, am fost deţinut din nou şi închis în Braşov până la 25 decembrie 1916. Întors acasă, am fost declarat în 27 ianuarie internat şi expedit la Şoproon. Internat în comuna Locsmand, am fost eliberat la 5 iunie 1917 şi pus sub supravegherea jandarmeriei până la revoluţia din 1918”.

Stoicanea Vasile, preot ortodox în Şercaia³⁸. „(...) pus sub acuza de înaltă trădare cu soţia mea, mi s-au făcut două percheziţii. La 1 septembrie 1916 m-au arestat în Şona şi prin ploaie m-au dus la Sighişoara. În Şoarş un jandarm secui a vrut să mă spintece. Auzind, însă, că fac rugăciuni pentru nevastă şi copii s-a înmuiat şi m-a lăsat. Expedit la Şoproon, am fost internat în Repcekóhalom, unde m-am susţinut ca pedagog al copiilor unui pădurar. Stam la masă cu ei, dar mie îmi dădeau altă mâncare, rea. Am trăit mai mult cu pâine şi cartofi primiţi pe ascuns de la copile şi cu măcriş de pe câmp. La Paşti, în 1917, trecând în Şoproon pe lângă un ofiţer român prizonier, acesta mi-a şoptit în treacăt: „Nu dispera părinte, Dumnezeuul strămoşilor e cu noi!”. Am fost eliberat în 5 iunie 1917. Acasă m-a aşteptat o scrisoare ascunsă sub o grindă din grajd, în care ofiţerii români retraşi din comună mă felicitau pentru suferinţele mele”.

Nicolae Şoneriu din Cincu³⁹, seminarist internat la Şoproon.

VI. Preoţi făgărăşeni întemniţaţi de autorităţile austro-maghiare

Boeriu George, preot greco-catolic în Telechi-Recea⁴⁰, judeţul Braşov, s-a refugiat la Câmpulung Muscel cu soţia. În primăvara anului 1917 au fost arestaţi de unguri şi duşi la Ploieşti, apoi la Braşov şi Făgăraş, de unde, după cinci săptămâni, au fost transferaţi la temniţa din Cluj, unde au fost închişi şapte luni. În noiembrie 1917 au fost eliberaţi, însă la nici două săptămâni preotul a decedat, fiind înmormântat la 1 decembrie 1917.

Borzea Nicolae, Făgăraş, Oradea-Mare⁴¹, 5 septembrie 1916-mai 1917; protopop ortodox al Făgăraşului între anii 1905-1936. După Marea Unire a fost ales deputat, apoi senator în Parlamentul României Mari. La moartea sa, survenită pe 11 iunie 1936, Nicolae Iorga a scris următoarele: „S-a stins la Făgăraş un om din cei vechi ai Ardealului, voinic şi inimos, cald la prietenie, gata la faptă, bucuros să ajute oriunde”.

³⁷ *Ibidem*, p. 98.

³⁸ *Ibidem*, p. 112.

³⁹ *Ibidem*, p. 27.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 191.

⁴¹ Cătălin Teulea, *Pagini din istoria Protopopiatului Ortodox Făgăraş*, în „Apostolat în Ţara Făgăraşului”, II, nr. 18, 2008, p. 2.

Brumboiu Moise, preot greco-catolic născut la Calbor⁴², a activat ca preot la Tohanu și Brașov (1913-1922), apoi ca vicar arhiepiscopal al Făgărașului din anul 1922. A absolvit Academia Teologică din Blaj și facultatea de drept de la Budapesta.

Bunea Ion, preot greco-catolic din Vad⁴³, județul Brașov. A fost internat în Șopron timp de un an și opt luni.

Capătă Ioan, preot ortodox în Șona⁴⁴. „(...) după retragerea trupelor române am fost pârât de un catolic din sat că am fraternizat cu românii și am pomenit pe regele Ferdinand. În 16 mai 1917 m-au deținut jandarmii. Dus pe jos la Brașov, am fost expedit la Cluj, stând o noapte întreagă în ploaie și vânt pe tampoane, căci în vagon nu m-au lăsat soldații. În temnițele Clujului am îndurat torturi cumplite. În 5 dec[embrie] 1917 m-au osândit la 5 ani pușcărie. În 26 martie 1918 am fost achitat de Curtea de casație, dar internat în Cluj. Întors acasă, în 28 mai 1918, n-am mai aflat nimic, nici ce mânca, nici ce îmbrăca”. A fost în permanență în conflict cu autoritățile austro-maghiare, datorită susținerii drepturilor românilor și a afirmării sentimentelor naționale.

În anul 1912 va fi întemnițat prima dată, timp de o lună, pentru că a cântat „Deșteaptă-te române”, ca mai apoi în 1917 să fie închis pentru a doua oară, timp de 18 zile, fără a i se aduce vreo învinuire.

Dragomir Trandafir⁴⁵, preot ortodox în Arpașu de Jos. A fost arestat și închis la Cluj timp de șase săptămâni, apoi internat la Zimbor, între 15 septembrie 1916 și 18 noiembrie 1918.

Ganea Mihail, preot ortodox în Veneția de Jos⁴⁶. A fost deținut în 12 februarie 1917 de jandarmii unguri pe motivul că la serviciul divin, în biserică, a pomenit pe regele Ferdinand I și familia domnitoare. Escortat la Cluj, a fost închis în temnița „Honvédkerületi fogház”⁴⁷, unde a stat 21 de luni, până la „revoluția din 2 noiembrie 1918”⁴⁸, când a fost eliberat. Batjocorit, ocărât și maltrat de ofițerii investigaționi, a fost osândit la opt ani și jumătate de temniță ordinară, înăsprită în fiecare săptămână cu 2 zile de întuneric și post. Întors acasă și-a aflat casa jefuită de armatele cotoșite. În urma grelelor suferințe a murit în 2 decembrie 1918, în vârstă de 48 ani, rămânând în urma lui soția cu un copil de 2 ani, în lipsă și fără nici un ajutor.

Motoc Maxim, preot greco-catolic în Săsciori⁴⁹, județul Brașov: „La intrarea României în război am fost arestat în biserică, învinuit că am ațâțat oamenii în contra unei patrule. Am scăpat cu viață numai mulțumită intervenției foștilor notar și vicenotar Traian Herseni și Ioan Gavrilă. După retragerea oștilor române, pârât ca trădător. Am stat închis la Odorhei vreo 10 zile. Am fost eliberat, însă mult timp suspectat și urmărit”.

⁴² Ioan Grecu, Ioan Funar, Lucia Baki, *Personalități din Țara Făgărașului*, ediția a II-a, Făgăraș, 2015, p. 44.

⁴³ *Ibidem*, p. 135.

⁴⁴ S. Stanca, *op. cit.*, p. 74.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 155; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 268.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 82-83.

⁴⁷ District militar.

⁴⁸ Dan Brudașcu, *Cluj-Napoca și Marea Unire*, Cluj-Napoca, 1998, p. 10.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 208.

Popița Ion, preot ortodox în Comăna de Jos⁵⁰. „Pârât de notarul satului că am făcut servicii armatei române, pomenind la liturghie pe regele Ferdinand, am fost deținut la 1 noiembrie 1917 și închis în temnița din Cluj, unde am avut parte de un tratament asiatic. M-a eliberat revoluția din noiembrie 1918”.

Răduleț Ion, preot ortodox în Seliștat⁵¹. „Am fost luat de un maior de jandarmi ca zălog pentru populația din comună, urmând să fiu împușcat dacă vreun român din sat ar săvârși cel mai mic act suspect. În 25 septembrie am fost expediat la Becicherecul Mare”, de unde s-a întors la 24 octombrie 1917.

Popa Lazăr, preot ortodox în Șinca Nouă⁵², închis la Cluj, în perioada 1 septembrie 1916-1 octombrie 1918. Sentința de condamnare a părintelui a fost pronunțată de Tribunalul Diviziei honvezilor din Cluj, nr. 421 din 23 martie 1917. Spicuum: „Deținutul, aflat în arest preventiv, Lazăr Popa, născut și cu domiciliul în Șinca Nouă, de 64 de ani, de religie ortodoxă, căsătorit, preot ortodox, se face vinovat de crimă împotriva armatei statului, pe care a făcut-o prin aceea că în toamna anului 1916, când trupele românești dușmane au ocupat comuna Șinca Nouă, și-a permis să intre în înțelegere cu dușmanul, cu scopul de-a avantaja trupele sale și a ne dezavantaja armata proprie și anume: a) Și-a exprimat deschis simțămintele sale antimaghiare, prin aceea că la alegerea de primar, care a avut loc sub prezidiul ofițerilor dușmani, a colaborat cu ei, protestând împotriva alegerii fostului ajutor de primar Ilie Flucus, în acest post, socotind că pe acesta l-au pus maghiarii și că lor nu le trebuie un astfel de om; b) După retragerea dușmanilor, a plecat de bună voie cu ei în România, de unde s-a reîntors cu aprobarea comandantului aliaților germani abia la sfârșitul lunii decembrie în anul trecut (1916-n.ed.) (...). Pe baza articolului 329 din legile militare, s-a avut în vedere și faptul că acuzatul, ca preot, prin atitudinea sa, prin care a sprijinit dușmanul, a influențat foarte defavorabil pe credincioșii săi în simțămintele lor patriotice. Sentința: Acuzatul este condamnat la 8 ani închisoare, cu post cu pâine și apă o zi pe lună, în zilele de post urmând să doarmă pe dușumea; i se înăsprește pedeapsa, ca să fie ținut izolat (singur) în carceră în prima, a patra și a opta lună, pe toată perioada condamnării; în afară de aceasta, este condamnat și la pierderea slujbei preoțești”⁵³.

În urma recursului, judecat la Înalta Curte a Honvezilor din Budapesta, nr. 222 din 27 iulie 1917, pedeapsa i-a fost redusă la 3 ani închisoare, o zi de post cu pâine și apă odată la două luni, când va dormi pe dușumea; iar în primul și al doilea an de închisoare va face câte 14 zile de carceră⁵⁴.

Popa Alexandru, preot ortodox în Lisa⁵⁵, județul Brașov; în momentul retragerii armatei române din Transilvania s-a refugiat în Moldova, unde a rămas până în toamna anului 1918.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 105.

⁵¹ *Ibidem*, p. 106.

⁵² *Ibidem*, p. 121.

⁵³ M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 184.

⁵⁴ Arhiva Arhiepiscopiei Sibiului, Dosar III, 1.206/1917; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 250.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 215.

Langa Petru, preot greco-catolic din Șercaia⁵⁶. În raportul nr. 397 din 1936 al preturii Șercaia către prefectura Făgăraș se specifică: „(...) înainte de război a fost un înflăcărat luptător naționalist scriind în *Gazeta de Transilvania* din Brașov; condamnat de justiția ungurească în mai multe rânduri. La intrarea armatelor române în Transilvania a fost internat la Füleș, Șopron. A decedat în ziua de 1 septembrie 1917, departe de familie și de credincioși”.

Sas Dănilă, preot greco-catolic în Homorod⁵⁷; originar din localitatea Hurez, județul Făgăraș. A studiat la Blaj și a fost hirotonit pe seama parohiei unite Homorod. În august 1916 a fost arestat de autoritățile maghiare pentru că nu a dat curs ordinului de retragere din fața frontului, fiind internat în Șopron, unde a stat până la sfârșitul anului 1917. După Marea Unire a păstorit în localitatea Feneș, din județul Cluj, unde a și trecut la Domnul în anul 1931.

Turcu Dionisie, din Șoarș⁵⁸, deținut în închisoarea din Sighișoara.

VII. Preotese internate și întemnițate

Maria Flucuș, din Șinca Nouă⁵⁹, internată în lagărul din Füleș, sub acuzația că a primit cu simpatie trupele române.

Ana Popa, preteasă ortodoxă din Lisa⁶⁰. „După lupta de la Porumbac, bărbatul meu a trecut munții cu armata română. Din 2-25 decembrie 1916 veneau în toată noaptea jandarmii la percheziție amenințându-mă că mă spânzură. În 26 decembrie m-au dus în temnița din Brașov. Cei doi copii, unul de 11 și unul de 9 ani au rămas singuri. Istovită de drum, pe frig și ninsoare, un jandarm m-a izbit cu pumnul, strigând: „Urcă, Dumnezeuul tău de putoare valahă!”. A doua zi ne-au dus la Cluj, 1.300 bărbați și 220 femei. Pe drum batjocuri, huiduieli și scuipări. Închisă într-o odaie murdară cu țigănci și alte haimanale, am stat până la 26 iulie 1917. Mulți au mâncat bătaia strașnice, le plesnise pielea de curgea sângele șiroi, alții s-au umplut de bube. Zilnic mureau 3-4. Copiii adunau cojile din gunoi și le rodeau. Acuzată cu trădare, după cinci pertractări, neputându-se dovedi nimic m-au eliberat. Acasă totul ni se pustiise”.

Preteasa Stoicanea, din Șercaia⁶¹. „A doua zi după ce născusem, jandarmii mi-au făcut percheziție. Doi au stat strajă la patul meu făcând glume triviale. Pe bărbat l-au deținut. Pe mine m-au maltratată să le dau scrisori secrete. Am leșinat. După plecarea bărbatului meu am fost mereu șicanată de organele administrației”.

Preteasa Maria Bărbat din Șercăița⁶², a fost amenințată cu pușca pentru a deconspira locul din pădure unde era ascuns preotul. Mai târziu aflăm despre ea următoarele: „(...) am aflat pe preteasă acasă, eliberată din arestul de la Cluj, aproape îmbătrânită și puterile istovite de suferință, dar mulțumită lui Dumnezeu că am aflat-

⁵⁶ *Ibidem*, p. 137; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 123.

⁵⁷ Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 299.

⁵⁸ Ioan Vlad, *Brașovul și Marea Unire*, vol. III, Brașov, 2018, p. 1187.

⁵⁹ C. Băjenaru, *op. cit.*, p. 258.

⁶⁰ S. Stanca, *op. cit.*, p. 152; Nicolae Borzea, *Organizarea Românilor Olteni în orașul Făgăraș*, Făgăraș, Tiparul Tipografiei Miron Neagu, 1925, p. 14.

⁶¹ *Ibidem*, p. 152.

⁶² C. Băjenaru, *op. cit.*, p. 250.

o în viață”⁶³ (carte poștală expediată de preotul Bărbat Dumitru din Șercăița, către protopopul Grigoriu din Vaslui). Aceasta a fost „internată și torturată pentru neam și legea română”⁶⁴.

Muntean Rozeta, fiica preotului N. Muntean din Lisa, fiind de asemenea închisă timp de cinci săptămâni deoarece a întâmpinat cu euforie trupele române.

VIII. Preoți refugiați în România

Aldea Octavian, Șinca Veche⁶⁵, teolog, viitor preot romano-catolic.

Bărbat Dumitru, Șercăița⁶⁶, județul Brașov. Preotul s-a refugiat în Moldova în perioada august 1916-noiembrie 1918.

Boer Ilarie, Grid⁶⁷. Refugiat în România și apoi în Rusia din septembrie 1916 până în decembrie 1918.

Bărglăzan Nicolae, Porumbacu de Sus⁶⁸.

Boer Nicolae, Grid⁶⁹; refugiat în România și apoi în Rusia din septembrie 1916 până în decembrie 1918.

Borzea Pavel, Viștea de Sus⁷⁰. Curând după intrarea României în război în 1916, câțiva preoți ortodocși din Țara Făgărașului se întruneau destul de des, în diferite locuri, spre a se consfătui în vederea evenimentelor. Într-o noapte au fost încercuiți de jandarmii unguri. Preotul Pavel Borzea s-a ascuns într-o pivniță părăsită pe câmp, unde a stat mai multe zile. Nefiind găsit de poterile ungurești, întregul sat a fost amenințat cu incendierea. Preotul anunțat printr-un bătrân sătean despre pericolul ce amenință satul, s-a predat. A fost amenințat cu împușcarea. Prin deosebită dibăcie, travestit în haine țărănești, a reușit să fugă în Țara Românească, de unde s-a refugiat în Moldova până la sfârșitul războiului. Aceeași soartă a avut-o și preotul Alexandru Popa din comuna Lisa-Făgăraș, care la fel, travestit, a trecut munții, pribegind până în 1919. Menționăm că în anii 1910, 1911 și 1912 a fost pedepsit împreună cu preoții Solomon Făgărășanu, Ilie Mănecuță, Ioan Banciu, Trandafir Dragomir și Pavel Monea, „cu pierdea salariului tot pentru atitudinea românească”⁷¹.

Chiușdea David, Șinca Nouă⁷²; în raportul nr. 195 din 7 februarie 1936 al plășii Arpașu de Jos către prefectura din Făgăraș se menționează că preotul a fost „(...) urmărit în 1916 pentru purtarea sa demnă și românească, s-a refugiat în pădurea Strâmba, unde după câteva zile de pribegie a fost prins și arestat. Dus la Șinca Veche, condamnat la moarte, însă, cu ajutorul câtorva prieteni și cunoscuți din Șinca Veche, a fugit din închisoare și vreo 7 zile a umblat ascuns prin pădurile de pe hotarul comunei. La retragerea armatei române a luat calea pribegiei și s-a refugiat împreună

⁶³ Carte poștală expediată din Șercăița în 19 februarie 1919 la Vaslui (Colecția Cristian Scăiceanu, București).

⁶⁴ N. Borzea, *op. cit.*, p. 14.

⁶⁵ Ioan Poliță, Maria Poliță, *Monografia comunei Șinca de Făgăraș*, Tulcea, Editura StudIS, 2016, p. 241.

⁶⁶ S. Stanca, *op. cit.*, p. 153; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 120.

⁶⁷ *Ibidem*; *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 120.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ C. Băjenaru, *op. cit.*, p. 251; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 119-120.

⁷² S. Stanca, *op. cit.*, p. 154; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 116-117.

cu preteasa Anastasia în orașul Roman”. Mai târziu a ajuns în Bolsoaiavisca, lângă orașul Elisabetgrad. „S-a reîntors la domiciliu în anul 1918 după ocuparea, din nou, a Transilvaniei de armata română”⁷³.

Cocan Ilarie, Mândra⁷⁴, județul Brașov. Refugiat în România și în Rusia din septembrie 1916 până în decembrie 1918.

Clonța Nicolae, Făgăraș⁷⁵.

Conora Ioan, Boholț⁷⁶. Refugiat în Moldova, între septembrie 1916 și februarie 1919.

Crișan Valeriu, preot greco-catolic în Mărgineni⁷⁷, după Marea Unire în Șercaia, județul Brașov. Începând cu anul 1909 a colaborat cu diferite ziare și reviste naționale din Ardeal și Vechiul Regat. În 1914-1916 a redactat ziarul *Olteanul* din Făgăraș, iar în perioada interbelică a redactat *Gazeta Făgărașului*. Odată cu retragerea armatelor române din Ardeal s-a refugiat cu soția și o copilă de 1 an în România, pribegind prin Pleoști, Huși și Iași, apoi în 26 iulie 1917 în comuna Gruskoe, gubernia Kerson din Rusia, de unde a revenit la Ruginoasa în martie 1918, iar de acolo la Mărgineni în decembrie 1918, unde și-a găsit casa pustiită, fiind declarat trădător de patrie.

David Timotei, Scorei⁷⁸. Refugiat în Oltenița, apoi în Moldova din 15 august 1916 până în 20 ianuarie 1919.

Debu Petru, preot ortodox din Toderița⁷⁹. Refugiat în România, în Moldova, fiind administrator parohial în parohia din satul Stroești, comuna Dracșani, județul Botoșani⁸⁰, apoi în Rusia din septembrie 1916 până în decembrie 1918. A participat ca delegat al cercului electoral I Brașov la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. După Marea Unire a fost deputat și senator în Parlamentul României⁸¹.

David Dionisie, Scorei⁸².

Făgărășan Solomon, Drăguș⁸³; refugiat în Oltenia, apoi în Moldova din 1 noiembrie 1916 până în 10 decembrie 1918.

Fulicea Ioan, preot greco-catolic în Șinca Veche⁸⁴, județul Brașov. În momentul retragerii armatei române din Transilvania s-a refugiat în Moldova, de unde a revenit în anul 1920, împreună cu „soția Josefina Fulicea, născută Macavei”⁸⁵.

⁷³ Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 116-117.

⁷⁴ S. Stanca, *op. cit.*, p. 154; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 120.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ V. Crișan, *Amintiri din pribegie*, în „Oltul”, II, nr. 15, din 5 martie 1920, p. 1; S. Stanca, *op. cit.*, p. 196-197.

⁷⁸ S. Stanca, *op. cit.*, p. 155; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 120.

⁷⁹ *Ibidem*; *Ibidem*.

⁸⁰ Urian Laurențiu, *Preotul Corneliu Pop*, mss., Arhiva Parohiei Ortodoxe Părău, f. 1.

⁸¹ I.I. Șerban, Dorin Giurgiu, Ionela Mircea, Nicolae Josan (coord.), *Dicționarul personalităților Unirii*, p. 136.

⁸² S. Stanca, *op. cit.*, p. 155.

⁸³ *Ibidem*, p. 156; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 120.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 199.

⁸⁵ I. Poliță, Maria Poliță, *op. cit.*, p. 241.

Gavrilescu Ioan, din Țânțari (Dumbrăvița Bârsei astăzi)⁸⁶; s-a retras cu armata română, însă a fost prins de autoritățile germane de ocupație și a fost trimis acasă, unde a fost arestat de autoritățile maghiare. A fost închis la Făgăraș, Târgu Mureș, Cluj, temnițe în care a fost mereu jignit și numit trădător de țară. Deși achitat în august 1917, fără să se țină cont de sentință a fost internat la Cluj până la finele anului.

Giurca Ion, din Colun⁸⁷, refugiat în Oltenia, apoi în Moldova din 27 august 1916 până în 10 ianuarie 1919.

Gogonea Aron, Poiana Mărului⁸⁸, a fost refugiat în Moldova și în Ucraina din septembrie 1916 până în decembrie 1918.

Grama Constantin, preot ortodox în Râușor⁸⁹, lângă Făgăraș, refugiat în România.

Judele Valeriu. Înainte de Primul Război Mondial a fost preot ortodox în comuna Mărgineni din județul Brașov, ulterior fiind ales protopop de Șercaia⁹⁰. Între septembrie 1916 și mai 1919 s-a refugiat în România și în Rusia.

Literat Valeriu⁹¹ (1895-1972), preot ortodox și istoric cu numeroase contribuții în domeniul istoriei artei religioase, membru corespondent al Comisiei Monumentelor Istorice pentru Transilvania, președinte al despărțământului ASTRA Făgăraș. Între 1907-1919 a slujit ca preot paroh în Luța, iar între 1920-1942 a activat ca profesor la Liceul „Radu Negru” din Făgăraș. Între 1951-1953 este închis de către regimul comunist.

Miron Radu, preot greco-catolic în Cincu⁹², județul Brașov; în momentul retragerii armatei române din Transilvania s-a refugiat împreună cu soția și cei trei copii în Moldova, de unde a revenit în anul 1919. A fost judecat, în lipsă, de tribunalul Dumbrăveni, care l-a condamnat la moarte prin sentința nr. 909/1917. Autoritățile maghiare i-au vândut averea prin licitație publică.

Monea Pavel, preot ortodox în Streza-Cârțișoara⁹³, județul Sibiu; s-a refugiat în România odată cu retragerea armatei române din Transilvania. Rămas în spatele frontului a fost arestat de trupele bulgare. A revenit în Ardeal în 1918 „cu puterile zdrobite și aproape dement, iar după 2 ani a murit”.

Aron Nicolae, preot ortodox în Galați (Făgăraș)⁹⁴. Intrând armata română în Ardeal s-a declarat bolnav: „Am stat ascuns pe când satul era străjuit de 150 jandarmi unguri, care terorizau poporul. Tot timpul l-am petrecut îmbrăcat în cămașă de noapte și la cea mai mică mișcare simulând că sunt bolnav. Într-o noapte cu lună am fost chemat la postul de jandarmi, dar dându-mă bolnav a fost trimis medicul evreu, care a constatat că sunt bolnav și m-a scăpat de jandarmerie. Trei săptămâni am petrecut

⁸⁶ C. Băjenaru, *op. cit.*, p. 258.

⁸⁷ S. Stanca, *op. cit.*, p. 156; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 121.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 156; *Ibidem*, p. 56.

⁸⁹ *Ibidem*; *Ibidem*, p. 122.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 157; *Ibidem*, p. 121.

⁹¹ M. Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 336-337.

⁹² *Ibidem*, p. 206-207.

⁹³ *Ibidem*, p. 207-208.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 118.

zile de groază și nopți nedormite în bubuitul tunurilor. După ce comuna a fost ocupată de români am servit acestora, dar retrăgându-se armata m-am refugiat în Țara Românească. În vremea ocupației germane lipsa de îmbrăcăminte și lemne m-a făcut adesea să cerșesc, pentru o bucată de carne mi-am sfârtecat rocul într-o măcelărie; am locuit în case de nuiele, lipite cu tină, m-a mâncat frigul, ploaia, păduchii de piele și păduchii de lemn. O bucată de carne pârlită o puneam în buzunar de la praznice și o mâncam a doua zi, încolo trăiam cu ciorbă și cu mălai. M-am întors acasă în decembrie 1918 plin de reumatism”.

Păcală Traian, preot ortodox în Galați⁹⁵, județul Brașov; în momentul retragerii armatei române din Transilvania s-a refugiat timp de doi ani și trei luni în Moldova.

Pop Corneliu (1880-1971), preot în Părău⁹⁶, s-a născut la data de 13 octombrie 1880 în comuna Comăna de Jos, căsătorindu-se la 31 iulie 1905 cu Emilia Aron, născută în 24 iunie 1884, fiica preotului Nicolae Aron, fost paroh în Laslăul Român. S-a refugiat în Moldova, în septembrie 1916, unde timp de nouă luni a fost administrator parohial în parohia Stroești, comuna Dracșani, plasa Sulița, județul Botoșani, până în mai 1918⁹⁷. Părintele Pop a administrat această parohie după părintele Petru Debu din Toderița.

„În data de 27 august 1916, într-o zi de sâmbătă, armata română a intrat în comună și s-a răsfirat pe drumul spre Veneția de Jos cu gândul de a se apropia de Olt și de a-l trece pe unde este mai puțin adânc, spre a-i ataca pe ungurii care se aflau în dealul Hălmeagului. În aceste vremuri tulburi pentru comună, cei răutăcioși au găsit prilej potrivit pentru a se răzbuna pe cei cărora le purtau dușmănie. Trebuie spus că datorită faptului că Comuna Părău era în zona de război, orice denunț sau vorbă mincinoasă era luată de bună. Astfel niște locuitori care purtau dușmănie l-au pârât pe notarul Gheorghe Pop și pe primarul Ioan (Ionel) Oana Slătinar că au complotat ca multe familii ale celor duși în război să nu primească ajutor de la stat, că au dat vitele în mâinile ungarilor pentru a nu cădea în mâinile românilor, că au telefon secret cu ungurii, că sunt pro maghiari și contrari românilor etc. De lucruri asemănătoare a fost acuzat și preotul Corneliu Pop de către cei care nu îl simpatizau. Perchezițiile amănunțite ce s-au făcut mai târziu au dovedit falsitatea acestor denunțuri. La început, însă, aceste denunțuri au fost luate de bune. Astfel cei menționați mai sus au fost ridicați de armată, iar la urmă și denunțătorul lor Andrei Cerbu (Golea). Dovedindu-se falsitatea afirmațiilor, au fost lăsați liberi, dar neputând trece frontul spre a se întoarce acasă, s-au refugiat în Moldova. Acolo au murit din cauza bolii primarul Ioan Oana și crâșmarul Andrei Cerbu Golea, iar notarul Gheorghe Pop a ocupat o funcție în cancelaria moșiei prințului Sturza de la Flămânzi, pe când preotul Corneliu Pop a administrat biserica mai sus amintită”⁹⁸.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 213.

⁹⁶ I. Vlad, *op. cit.*, p. 1199.

⁹⁷ L. Urian, *op. cit.*, f. 1.

⁹⁸ *Ibidem*.

Popa Ioan, Arpașu de Sus⁹⁹. A fost arestat în data de 9 decembrie 1917 și închis la Sibiu, apoi la Cluj până în 30 decembrie 1917. Îmbolnăvindu-se este eliberat și trimis acasă, însă i se aplică o amendă de 6.000 coroane.

Popa Alexandru, preot ortodox în Lisa¹⁰⁰, județul Brașov; în momentul retragerii armatei române din Transilvania s-a refugiat în Moldova, unde a rămas până în toamna anului 1918.

Pop Ioan (sau Vicențiu), Sâmbăta de Sus¹⁰¹. S-a refugiat în Moldova odată cu retragerea armatei române din Transilvania. Din 1917 până în august 1918 a pribegit prin Rusia. Întors acasă a fost arestat de unguri și închis la Cluj, între 1 august și 20 octombrie 1918.

Purice Dumitru, din Hurez¹⁰², refugiat în Moldova.

Răduleț Matei, preot ortodox în Berivooi Mari¹⁰³ din județul Brașov, refugiat în România, apoi în Rusia, din august 1916 până în ianuarie 1919.

Răduleț Vasile¹⁰⁴, preot ortodox în Berivooi Mici, refugiat în România, apoi în Rusia din august 1916 până în ianuarie 1919.

Șolca Gheorghe, preot în Calbor¹⁰⁵, județul Brașov. Refugiat în România, apoi în Rusia, din septembrie 1916 până în februarie 1919.

Vasu Gheorghe, preot în Voila¹⁰⁶, județul Brașov. La 16 noiembrie 1916 a fost arestat și întemnițat o lună la Brașov. După ce a fost eliberat s-a refugiat în Moldova până în toamna anului 1918.

Zaharie Bartolomei, preot ortodox în Ludișor¹⁰⁷, județul Brașov, refugiat în Muntenia, apoi în Moldova până în noiembrie 1918.

IX. Preoți uciși de autorități

Octavian Bârsan, teolog din Corbi¹⁰⁸, asasinat pe dealul Galațiului, de jandarmii unguri, după ce în prealabil a fost pus să-și sape singur groapa; sentința dată pe loc de ucigași se datora activității deosebite aduse în slujba idealului național, în special pentru culegere de informații pentru armata română.

Cațavei B. Iosif, preot ortodox din Lisa¹⁰⁹. Acuzat de primarul satului că a pomenit la liturghie pe regele Ferdinand al României, a fost deținut în 1 octombrie 1916 și dus în temnița din Cluj. În 6 octombrie 1917 tribunalul militar l-a aflat vinovat și l-a osândit la patru ani închisoare ordinară. În urma tratamentului barbar și a investigației sălbatice, „s-a bolnăvit și a murit”¹¹⁰ într-un spital militar din Cluj în 14 ianuarie 1918. Familia l-a adus acasă și l-a îngropat creștinește. Zbuciumul sufletesc a răpus în iunie 1918 și pe soția lui, rămasă acasă fără sprijin.

⁹⁹ Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 276.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 215.

¹⁰¹ S. Stanca, *op. cit.*, p. 159; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 116.

¹⁰² I. Vlad, *op. cit.*, p. 1200.

¹⁰³ Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 121.

¹⁰⁴ S. Stanca, *op. cit.*, p. 160; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 121.

¹⁰⁵ *Ibidem; Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 162; *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem; Ibidem*.

¹⁰⁸ *Cuvântul Grăniceresc*, nr. 3/1938, Făgăraș, p. 6.

¹⁰⁹ S. Stanca, *op. cit.*, p. 74-75.

¹¹⁰ N. Borzea, *op. cit.*, p. 14.

Muntean Nicolae, preot greco-catolic în Lisa¹¹¹, închis în Cluj între 1916-1917. A fost arestat în iarna anului 1916-1917 și închis la Cluj până în 17 martie 1917, când în urma unei tuberculoze netratate și a fracturii cangrenate a uneia dintre mâini a decedat¹¹². Însmormântat în Cluj, a fost deshumat și reînhumat în localitatea Lisa din județul Brașov. În perioada interbelică o stradă din zona Pieței Gării din Cluj a fost rebotezată cu numele său. A lăsat în urmă o văduvă și șapte copii orfani.

Pop Ion David, Scorei¹¹³, închis în Târgu-Mureș în perioada 1916-1917. A fost încarcerat un an și nouă luni în temnița din Târgu-Mureș, unde a și decedat.

X. Concluzii

Conform unei statistici parțiale apărută în ziarul *Oltul*, putem afla că din plasa Făgăraș au fost internați 15, întemnițați 225, au murit 4; din plasa Șercaia, internați 21, întemnițați 120, morți 2; din plasa Arpaș, internați și întemnițați 130, morți 6; din plasa Zărnești, internați 10, întemnițați 125, morți 3¹¹⁴.

Despre preoții din Țara Făgărașului, menționăm că 9 dintre ei au avut domiciliu forțat (internați) la Șopron, 15 au fost întemnițați, un număr de 5 preotese sau fete de preot au fost internate sau întemnițate, un număr mare se refugiază peste munți în România – 36, iar 4 au fost uciși sau au murit în urma relelor tratamente primite.

¹¹¹ Petre I. Dan, *Solidaritatea sibienilor cu frații lor de dincolo de munți în timpul primului război mondial*, în „Mitropolia Ardealului”, XXII, nr. 7-9, iulie-septembrie 1917, p. 603; R. Stanca, *op. cit.*, p. 122; Gr. N. Popescu, *Preoțimea română și întregirea neamului. Temnițe și lagăre*, București, Editura Vremea, 1940, p. 124; I. Clopoșel, *op. cit.*, p. 18.

¹¹² N. Borzea, *op. cit.*, p. 14.

¹¹³ P.I. Dan, *op. cit.*, p. 14; S. Stanca, *op. cit.*, p. 603; Gr. N. Popescu, *op. cit.*, p. 122.

¹¹⁴ *Oltul*, I, nr. 16/1919, p. 5.